

Wstęp

Szanowni Czytelnicy

Oddajemy do Państwa rąk pierwszy numer interdyscyplinarnego czasopisma „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne”, ukazującego się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie. Miasto Lublin jest miejscem dialogu i spotkania się kultur Wschodu i Zachodu Europy. W Lublinie powstało wiele interesujących inicjatyw badających oraz ukazujących tradycje i współczesność Europy Wschodniej. Jednym z takich przedsięwzięć było działające w latach 2000–2011 Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów. Przekształcenie Kolegium w Centrum Europy Wschodniej Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej było odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie rozszerzenia obszaru badań i międzynarodowej współpracy regionalnej o pozostałe państwa Europy Wschodniej.

W dziejach kontynentu pojęcie Europy Wschodniej ewoluowało, a przy określeniu jej granic brano pod uwagę różne kryteria (geograficzne, kulturowe i polityczne). Stosując ujęcie geograficzne do Europy Wschodniej można byłoby zaliczyć państwa znajdujące się w obrębie Niziny Wschodnioeuropejskiej. Podejście kulturowe uwypukla podział na cywilizację łącińską i bizantyjską (Feliks Koneczny). Amerykański badacz Larry Wolff pisze o „wynalezieniu” w XVIII wieku kategorii Europa Wschodnia celem zastąpienia podziału Południe-Północ nowym podziałem na cywilizowany Zachód i barbarzyński Wschód¹. Koncepcja powstania Europy Wschodniej stanowi zatem mit epoki oświecenia. Niemiecki historyk Hans Lemberg uważał, że proces „przesunięcia” Rosji z północy na wschód został zakończony w pierwszej połowie XIX wieku. Wtedy nastąpiło zawężenie pojęcia północy i wykrystalizowanie pojęcia Europy Wschodniej, którą na początku utożsamiano z Rosją². Z kolei ukraiński historyk Mychajło Hruszewski Europę

¹ L. Wolff, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*, Stanford 1994 (*Л. Вульф, Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва*, Київ 2009).

² Ф.Б. Шенк, *Ментальные карты: конструирование географического пространства в Европе*, „Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования” 2001, nr 4, с. 4–17.

Wschodnią wiązał z dziejami Rusi Kijowskiej i kozaczyzny, a Kijów uważał za jej centrum polityczne i kulturalne. Przejście Kijowa spod panowania Rzeczypospolitej Polski pod berło cara moskiewskiego przeniosło centrum ciężkości Europy Wschodniej do Moskwy.³ Stopniowo pojęcie Europy Wschodniej uzyskało szersze znaczenie, dzięki rozwojowi sławistyki, uwzględniającej nie tylko kryterium polityczne (granice państwowe), ale także kwestie etniczno-językowe. Europę Wschodnią zaczęto postrzegać jako terytoria zasiedlone przez ludy słowiańskie.

W okresie międzywojennym z jednej strony Europę Wschodnią postrzegano jako strefę buforową między Niemcami a bolszewicką Rosją, natomiast z drugiej strony zachowała ona swój kontekst cywilizacyjny. Z okresem zimnowojennym wiąże się polityczne ujęcie Europy Wschodniej. „Żelazna kurtyna” wytyczała nową linię podziału na zachodnią (demokratyczną) i wschodnią (komunistyczną) część kontynentu. Postrzegana w ten sposób Europa Wschodnia przetrwała do końca „zimnej wojny”. Rozpad Układu Warszawskiego i ZSRR oraz powstanie nowych niepodległych państw spowodowało powrót do dyskusji na temat mentalnej mapy nowej Europy Wschodniej. Przy jej układaniu odwoływano się nie tylko do kryteriów geograficznych i kulturowych, ale także do bieżącej sytuacji politycznej. Przemiany polityczne, ekonomiczne oraz procesy integracji europejskiej i euroatlantyckiej doprowadziły do rozwarstwienia przestrzeni tego regionu. Na przełomie XX i XXI wieku wraz z rozszerzeniem NATO i UE na wschód kontynentu zaczęły się kształtować granice nowej Europy Wschodniej jako obszaru znajdującego się między Rosją a strukturami zachodnimi (Dmitrij Trienin). Amerykański historyk pochodzenia ukraińskiego Roman Szporluk, absolwent UMCS w Lublinie, uważa, że wspólnie koncept Europy Wschodniej ma podłoże polityczne i ideologiczne podobnie jak w chwili jego powstania dwieście lat temu. Jest przekonany, że stara Europa Wschodnia już nie istnieje. Zmieniła ją szersza Europa, przede wszystkim w postaci UE, oraz nowa Europa Wschodnia, której rdzeniem jest postimperialna Rosja, a także Ukraina, Białoruś, Mołdawia, Gruzja, Armenia i Azerbejdżan⁴.

Europa Wschodnia stanowi interesujący obszar badawczy zarówno w kontekście historycznym jak i współczesnym. Podjęta przez Centrum Europy Wschodniej UMCS wspólnie z Wydziałem Politologii UMCS inicjatywa wydawania czasopisma „Wschód Europy” ma skupić szerokie grono polskich i zagranicznych badaczy problematyki wschodnioeuropejskiej. Obszarem naszych szczególnych zainteresowań badawczych będą procesy historyczne, polityczne, ekonomiczne oraz społeczno-kulturowe zachodzące w państwach Europy Wschodniej. Zamierzamy również podjąć się zadania analizy relacji międzynarodowych oraz problemów bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

Walenty Baluk
Redaktor Naczelny

³ М. Грушевський, *Історія України – Русь*, Т 1, Київ 1991, s. 3 (cały wstęp numerowany osobno).

⁴ R. Szporluk, *Europa Wschodnia umarła! Niech żyje Europa Wschodnia!*, „Arkana” 2010, nr 6, s. 39–42.